

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
KULTTUURIALA

KUN KUU KATOSI

Raportti rooleista esitystaideproduktiossa

TEKIJÄ/T: Sara Saxholm

Koulutusala Kulttuuriala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Musiikin koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Sara Saxholm	
Työn nimi Kun Kuu katosi. Raportti rooleista esitystaideproduktiossa	
Päiväys	9.4.2018
Sivumäärä/Liitteet	19/5
Ohjaaja(t) Anna-Maria Pekkinen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Kulttuuriosuuskunta G-voima / Vaara-kollektiivi	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön aiheena on esiintyminen, äänisuunnittelu sekä työpajan laatiminen Kun Kuu katosi -produktiossa. Kun Kuu katosi oli varjoteatteria, tähtitiedettä ja peliä yhdistävä esitys 9-11 -vuotiaille alakoululaisille ja se sai ensi-iltansa Kajaanissa 1.2.2018. Esityksen tuotti Vaara-kollektiivi.</p> <p>Tämä opinnäytetyön raportointiosuus käsittelee Kun Kuu katosi -esityksen tekoprosessia, esitykseen liittyvää esiintyjäntytöä, äänisuunnittelua ja työpajaa opinnäytteen tekijän näkökulmasta. Prosessille asetettuja tavoitteita pohditaan alakoulun opettajilta saadun palautteen sekä itsereflektion avulla opinnäytteen viimeisessä luvussa.</p>	
Avainsanat esitystaide, prosessilähtöisyys, varjoteatteri, äänisuunnittelu	

Field of Study Culture			
Degree Programme Degree Programme in Music			
Author(s) Sara Saxholm			
Title of Thesis Kun Kuu katosi. My working roles in a performing arts project			
Date	9.4.2018	Pages/Appendices	19/5
Supervisor(s) Anna-Maria Pekkinen			
Client Organisation /Partners Kulttuuriosuuskunta G-voima / Vaara-kollektiivi			
<p>Abstract</p> <p>The subject of my thesis was to perform, make a sound design and a workshop for a play called Kun Kuu katosi. The play combined shadow play, astronomy and game. It was made for children aged between 9 and 11. The premier was in Kajaani on 1st of February 2018. It was produced by Vaara-kollektiivi.</p> <p>The report describes the process of making this play and my roles in it as a performer, sound designer and workshop designer. It also contains self-reflection and feedback from primary school teachers.</p>			
<p>Keywords performing arts, process, shadow play, sound design</p>			

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	5
2. KUN KUU KATOSI -ESITYKSEN ELEMENTIT	6
2.1 Prosessilähtöisyys	6
2.2. Varjoteatteri	7
2.3 Pelillisuus.....	9
3. ROOLINI KUN KUU KATOSI -ESITYKSESSÄ.....	12
3.1. Esiintyminen.....	12
3.2. Äänisuunnittelu	13
3.3. Työpaja	15
4. POHDINTA.....	17
LÄHTEET	19
LIITE 1.....	20
LIITE 2.....	23
LIITE 3	24
LIITE 4	25
LIITE 5: ESITYSTALTIointi (DVD)	

1. JOHDANTO

Opinnäytetyöni kirjallisessa osuudessa kerron Kun Kuu katosi -esityksen tekoprosessista ja rooleistani projektissa. Kun Kuu katosi oli varjoteatteria, tähtitiedettä ja peliä yhdistelevä esitys 9-11 -vuotiaille alakouluikäisille lapsille. Esitys sai ensi-iltansa Kajaanissa, Generaattorin esittävän taiteen tilassa, 1.2.2018. Sitä esitettiin yhteensä kymmenen kertaa, ja sen näki 401 katsojaa. Kajaanin kaupunki osti esityksen kaupungin 4. luokkalaisille, ja katsojamme koostuivat pääasiassa näistä luokkaryhmistä. Kauhunkin esitykseen mahtui kerralla noin 50 katsojaa. Esitys oli Vaara-kollektiivin tuotantoa.

Esityksen käsikirjoitus tehtiin harjoitusprosessin aikana, prosessilähtöisesti, työryhmän kanssa. Työryhmä koostui ohjaaja-tuottajasta (Eino Saari), kolmesta esiintyjästä (Juho Hannikainen, Hemmo Kauppinen, Sara Saxholm), visualistista (Soile Savela), valoteknikosta (Tuomas Laitinen) sekä ääninäyttelijästä (Jonne Putkonen). Toimin esityksessä esiintyjänä ja äänisuunnittelijana yhdessä Juho Hannikaisen kanssa.

Esityksen tekoprosessiin kuului myös varjoteatterityöpajan suunnittelu ja ohjaus. Suunnittelin yhdessä Hemmo Kauppisen kanssa työpajakokonaisuuden, jota pidimme kaksi kertaa Hyrynsalmen alakoululla marraskuussa 2017. Työpaja sisälsi varjonukkien teon ja lyhyen *Tyttö ja kuu* -aiheisen varjoteatteriesityksen valmistamisen pienryhmissä.

Työryhmän taiteellisena tavoitteena oli tehdä mahdollisimman hyvä esitys abstraktista aiheesta, tähtitieteestä, jossa esittävät osiot vuorottelevat sujuvasti osallistavien, pelillisten osuuksien kanssa. Pedagogisena tavoitteena oli tehdä osallistavaa teatteria, joka syventää oppimista sekä valikoida sopivan ikäinen kohdeyleisö juuri tätä aihetta käsittelevälle ja tämän kaltaiselle esitykselle. Henkilökohtaisena tavoitteena halusin oppia lisää äänisuunnittelusta ja tarkastella musiikkipedagogin työskentelymahdollisuuksia itselleni tutussa työympäristössä esitystaiteen parissa.

Esityksen tuottajataho Vaara-kollektiivi on vuonna 2014 perustettu poikkitaiteellinen esittävän taiteen kollektiivi, jonka perustajajäsen olen. Kollektiivin toiminta keskittyy Kajaanin ja Kainuun alueelle, mutta ryhmä esiintyy myös laajasti ympäri Suomea. Lisäksi Vaara-kollektiivilla on hanketoimintaa myös muualla Suomessa sekä satunnaisia esitysmatkoja ulkomailla. Esityksen tekoa tukivat Suomen Kulttuurirahaston Kainuun rahasto, Alfred Kordelinin säätiö sekä Taiteen edistämiskeskus.

2. KUN KUU KATOSI -ESITYKSEN ELEMENTIT

Kun Kuu katosi -esityksen tekoprosessi käynnistyi Eino Saaren ajatuksesta. Hän kutsui koolle työryhmän, jonka kanssa aloimme työstää produktiota. Aloitimme harjoitukset helmikuussa 2017 ilman valmista käsikirjoitusta. Aiheenamme oli avaruus, tähtitiede ja maailman synty. Kohderyhmäksi valikoituivat alakouluikäiset lapset. Emme aluksi tienneet minkä ikäisille lapsille esitys parhaiten sopisi. Esityksen muoto ja rajaukset olivat myös vielä päättämättä. Aloitimme harjoitukset aihe ja kohdeyleisö mielessämme ja kävimme töihin.

2.1 Prosessilähtöisyys

Kun Kuu katosi -esityksen valmistaminen alkoi helmikuussa 2017. Lähdimme suunnittelemaan esitystä aihepähtöisesti, tyhjältä, ilman valmista käsikirjoitusta. Aiheenamme oli avaruus, tähtitiede ja maailman synty. Halusimme nimenomaan tehdä esityksen lapsille.

Tällaista pelkästä aiheesta käsin alkavaa, ei-tekstilähtöistä työskentelytapaa voidaan kutsua prosessilähtöiseksi tekemisen tavaksi. Esitys ja sen valmistusprosessi edustavat nykyteatteria perinteiseen näytelmäperinteeseen verrattuna. Prosessilähtöiselle tekemisen tavalle on ominaista olla muutoksessa ja antaa eteen tulevien tapahtumien vaikuttaa esityksen valmistumiseen. (Koskenniemi 2007, 47–49.)

Ensimmäiseksi luimme aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja pohdimme omaa suhdettamme aiheeseen. Kartoitimme tämänhetkistä tietoa ja sitä, minkä ajattelimme olevan mielenkiintoista lasten näkökulmasta. Miten näyttämöllistä avaruudellisia ilmiöitä? Miten yhdistää leikki, tieto, osallistuminen ja taide? Miten yllättää lapset, mutta käsitellä aihetta ymmärrettävästi, jopa arkisesti?

Pidimme ehdottoman tärkeänä tavoitteena saada lapset osallistumaan mahdollisimman paljon esityksen aikana. Osallistava teatteri voidaan Koskenniemen mukaan jakaa kolmeen teatterin pyrkimysten mukaan. Yleisesti pyrkimykset jaetaan kasvatukselliseen, yhteisölliseen ja terapeuttiseen teatteriin/draamaan. (Koskenniemi 2007, 11.) Kun Kuu katosi -esitystä tehtiin kasvatuksellisesta lähtökohdasta. Tavoitteenamme oli, että lapsille jäisi taidekokemuksen kautta muistijälki käsiteltävistä aiheista ja mahdollisesti kiinnostus avaruuden teemaan.

Koskenniemi kirjoittaa, että ryhmä- ja prosessikeskeinen esittävän teatterin työtapana itse asiassa on olemukseltaan jo osallistavaa teatteria. Yhteisönä tässä tapauksessa on taiteellinen työryhmä. Työryhmä tietoisesti korostaa ryhmän määräävyyttä aiheen käsittelyssä ja koko työryhmä osallistuu aiheen analyysiin ja kehittämiseen. (Koskenniemi 2007, 11.)

Työskentelytapamme oli siis alusta asti osallistava ja koko työryhmä osallistui esityksen suunnitteluun alusta loppuun. Jaoimme työtehtäviä kunkin mielenkiinnon ja osaamisen perusteella, mutta esitysdramaturgian suunnittelussa olimme mukana työryhmänä.

Jo alkuvaiheessa tiesimme tilan, johon esitys tehdään. Generaattorin esittävän taiteen tila on noin 300 neliömetrin kokoinen musta laatikko. Tilaan voi rakentaa katsomon haluamaansa paikkaan ja muutenkin tila on muunneltavissa kunkin esityksen tarpeisiin. Me halusimme käyttää koko tilaa ja mahdollisimman tyhjänä niin, että lapsia olisi mahdollista liikutella tilassa. Perinteistä katsomoa emme halunneet.

Harjoittelimme ensin erilaisia nukketeatteritekniikoita. Koimme, että näin abstraktissa aiheessa eli avaruuden teemassa, olisi hyvä käyttää jotain todellisuudesta vieraannuttavaa elementtiä. Yksi työryhmän jäsen on nukketeatteritaiteilija ja näin nukketeatteri tuli mukaan esitykseen. Toiveenamme oli käyttää nukketeatteria eri tavoin. Halusimme mukaan ainakin yhden ison nukken, varjoteatteria ja mahdollisesti myös muuta esineteatteria. Saaren (2001, 9) mukaan varjon avulla on mahdollista tulkita tunteita vahvasti. Katsoja voi tulkita näkemäänsä haluamallaan tavalla. Varjoteatterin avulla voidaan tulkita hyvin abstraktejakin asioita ja aktivoida katsojan mielikuvitusta.

Tätä ajatusta vasten valitsimme nukketeatteritekniikaksemme juuri varjoteatterin. Käsitellessämme jotain näin isoa ja abstraktia kuin avaruus, oli taiteellisten keinojen oltava mahdollisimman mielikuvitusta ja omaa ajattelua stimuloivia kuin mahdollista. Erilaisten nukken kanssa tehtyjen kokeilujen ja vaiheiden jälkeen esityksemme alkoi hahmottua kehyskertomus tytöstä ja Kuusta. Parhaiten tämä tarina saatiin mielestämme toimimaan nimenomaan varjoteatterin keinoin.

2.2. Varjoteatteri

Esityksemme alkoi varjoteatteriosuudella, tarinalla tytöstä ja Kuusta. Lapset ohjattiin seuraamaan varjoteatteria esityksen ”eteiseen”, konkreettisesti varjokankaalla rajattuun pieneen tilaan, katse kohti sermeistä muodostettua pienempää varjokangasta. Näytimme varjokuvana esittämäni tytön ja Kuun, joka oli pyöreä valokeila. Kertojan ääni kuului nauhalta. Kertoja kertoi lapsille yksinäisestä tytöstä, joka istui iltaisin ikkunan ääreen ja katsoi Kuuta. Samalla tyttö kirjoitti mieltään askarruttavia kysymyksiä yönsiniseen kysymysten kirjaan. Eräänä iltana Kuu laskeutui taivaalta, hyppäsi tytön kirjaan ja katosi.

Kuva 1. Harjoituksissa. Kuvassa tyttö ja Kuu. (Kuvaaja: Eino Saari)

Aaltonen kirjoittaa, että varjoteatteriin tarvitaan kangas ja esiintyjien on hyvä ymmärtää oman kehonsa suhde kankaaseen nähden. Kangas ei ole pelkästään materiaalin asemassa, vaan sillä on hyvin oleellinen rooli siihen, millaisia varjoja halutaan muodostaa. Kankaan koko määräytyy tarpeiden mukaan. Tärkeää on myös löytää oikeanlainen valon lähde, jotta päästään asetettuihin tavoitteisiin. (Aaltonen 2002, 81–83.)

Esitystilamme oli iso, joten tarvitsimme ison kankaan. Valitsimme lopulta kaksi kangasta: toisen isomman ja toisen pienemmän, molemmat samasta materiaalista eli maan rakennukseen tarkoitettua suodatinkankaasta. Isompi kangas roikkui esitystilan katosta paikallaan. Se muodostui kolmesta samansuuruisesta (noin 2 x 4 m) kaistaleesta. Pienempi kangas muodostui kolmesta sermistä (á 1,2 x 2 m), jotka olivat saranoilla toisissaan kiinni. Sermikokonaisuus oli liikuteltava. Varjoteatterivaloksi valikoitui nukketheateriammattilaisten suosima katkaisimella toimiva led-lamppu.

Led-lampun lisäksi käytimme esityksessä valonlähteenä myös piirtoheitintä. Piirtoheitin oli suunnattu keskelle isoa varjokangasta. Esityksen aikana kaksi katsojaa pääsi kokeilemaan mm. piirtämistä piirtoheitinkalvolle sekä ihmettelemään etikan ja ruokasoodan kemiallista reaktiota. Kaikki tämä tekeminen näkyi koko ajan heijasteena muille katsojille. Teimme harjoitusprosessin aikana useita kokeiluja abstraktien avaruudellisten aiheiden visualisoimiseksi piirtoheitintä käyttäen. Sekoittelimme mm. vesiväriä ja öljyä, etikkaa ja ruokasoodaa sekä vettä ja teetä piirtoheitinkalvolla tai erillisessä astiassa piirtoheittimen päällä. Osa näistä kokeiluista jäi esitykseen.

Täysin tarkasti ei voida sanoa, milloin ihmiset ovat ensimmäisiä kertoja alkaneet esittää varjokuvia. Oletus kuitenkin on, että jo luolamiesten ajoilla tarinoita on elävöitetty käyttäen apuna aurinkoa, tulta ja varjoja. Kädet, jalat tai jokin saatavilla ollut materiaali on voinut toimia varjojen teon välineinä.

Nykytietämyksen mukainen varjoteatteri on peräisin Kiinasta, ja se onkin tunnettua myös muualla Aasiassa. (Räisä 2009, 67.)

Tytön ja Kuun tarinan jälkeen varjokangassermi käännettiin ja sermin takaa ilmestyi kolme astrorikosetsivää, joita me esiintyjät esitimme. Astrorikosetsivät johdattivat lapset sermin taakse isompaan esitystilaan ja tilan reunoille asetetuille jakkaroille istumaan. Oli aika aloittaa yhdessä pelaaminen ja selvittää kadonneen Kuun arvoitus.

Kuva 2. Tyhjä esitystila. Kuvan takaosassa näkyy isompi varjokangas. (Kuvaaja: Eino Saari)

2.3 Pelillisuus

"Pelillistämisellä" (engl. gamification) tarkoitetaan pelimäisten elementtien soveltamista aivan muualle kuin itse peleihin. Pelillistäminen tarkoittaa innostavaa ja tiivistä vuorovaikutusta, joka ohjaa parempaan suoritukseen ja kannustaa yhteistyöhön. (Huhtala 2016.)

Tavoitteemme oli saada lapset osallistumaan esitykseen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Heidän saapuessa esitykseen olimme vastassa juttelemassa ja ohjaamassa heitä naulakolle riisumaan ulkovaatteet sekä istuutumaan lattialle varjokankaan eteen. Ennen varjoteatteriosuutta toivotimme heidät tervetulleiksi ja kerroimme, minkälaista esitystä he olivat tulleet katsomaan. Kerroimme, että esitys koostuu osioista joita he katsovat ja osioista joissa ratkaisemme tehtäviä yhdessä, toisin sanoen pelaamme. Yleensä tässä kohtaa kuului jo hihkuntaa yleisöstä. Pelaaminen kiinnosti! Sitten kävimme läpi muutamia pelisääntöjä. Ensin näytimme kämmenellä merkin, joka tarkoitti hiljaista kettua. Hiljainen kettu tehdään nostamalla pikkurilli ja etusormi pystyyn korviksi ja asettamalla nimetön ja keskisormi peukalon kanssa yhteen kuonoksi. Tämän merkin nähdessään oli syytä hiljentyä. Harjoittelimme myös nousemaan ylös ja istuutumaan alas kun kämmeniä joko nostettiin tai laskettiin sekä palaamaan

omalle paikalle. Lapsia saattoi olla tilassa enimmillään 50. Yhteiset säännöt olivat pelaamisen kannalta ehdottoman tärkeitä.

Yksi työryhmämme jäsen on opiskellut teatterialan lisäksi myös pelisuunnittelua. Hänen ammattitaidolla ja yhteisellä ideoinnilla rakensimme esityksen sisään pelillisiä elementtejä. Esityksen edetessä ja erilaisia Kuun katoamiseen liittyviä tehtäviä ratkottaessa lapsia liikuteltiin tilassa tarpeen mukaan. Lapsille oli asetettu omat jakkarat esitystilan pitkille sivuille ikään kuin kotipesiksi.

Tarinassamme tytön kirja lukkiutui kun Kuu hyppäsi kirjaan. Siirryttyämme isompaan esitystilaan ja saatuaamme lapset omille paikoilleen kaiuttimista alkoi kuulua Kosmon, astrorikosetsivien ylikomisarion ääni (voice over). Kosmo johdatteli pelin kulkua kertoen, että Kuu oli nyt kirjassa kolmen lukon takana. Näihin lukkoihin sopivia yksinäisyyden avaimia hallitsivat ”kolme yksinäisyyden suurmestaria”. Suurmestarit olivat Rouva Entropia, Pimeä energia ja Musta aukko. Lasten ja astrorikosetsivien tehtävänä oli suorittaa suurmestareiden vaatimat tehtävät saadakseen avaimet ja vapauttaakseen Kuu kirjasta. Yhteinen tavoite oli näin asetettu. Vain yhteistyöllä ja kaikkien osallistumisella pääsisimme tavoitteeseemme eli Kuu saataisiin vapaaksi.

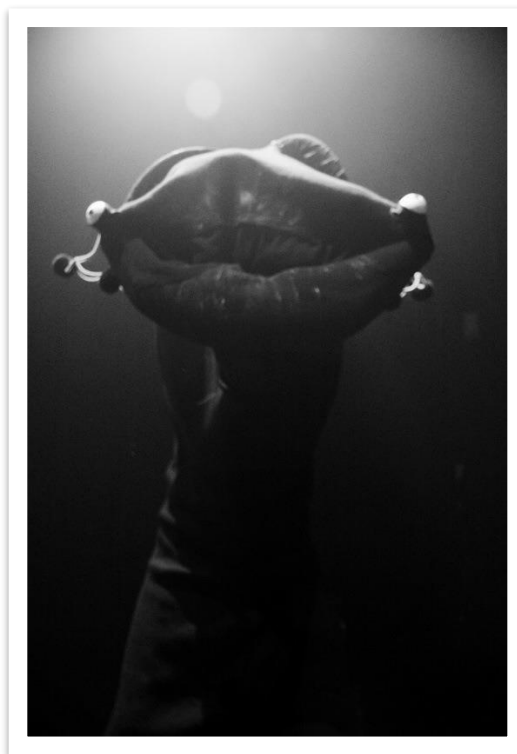
Kuva 3. Rouva Entoripian ja lasten selfie. (Kuvaaja: Sara Saxholm)

Ensimmäinen suurmestari, Rouva Entropia, vihasi järjestystä. Kysyimme ensin lapsilta, millaisessa tilanteessa tai hetkessä ihmiset ovat yleensä mahdollisimman hyvässä järjestyksessä. Pyrimme keksimään yhdessä tavan järjestäytyä, jotta provosoisimme Rouva Entoripian paikalle. Käytännössä lapset asettuivat tehtävänannossa mahdollisimman tarkkaan luokkakuva-asetelmaan, joka sitten Rouva Entoripian johdolla muutettiin mahdollisimman kaoottiseksi: tanssilliseksi, liikkuvaksi, eläväksi, yhdessä leikitteleväksi. Rouva Entropia ei puhunut suomea, vaan kaksi astrorikosetsivää tulkkasi hänen omaa kieltä lapsille. Kun Rouva Entropia oli tyytyväinen lasten tekemään kaokseen hän otti selfien

lasten kanssa, joka myöhemmin lähetettiin opettajalle ja luokalle katsottavaksi. Selfien ottamisen jälkeen hän luovutti astrorikosetsiville ja lapsille ensimmäisen yksinäisyyden avaimen.

Toinen suurmestari oli Pimeä energia. Kosmo kertoi lapsille tietoa pimeästä energiasta ja tehtävänä oli pohtia yksinäisyyttä. Lapset kutsuttiin koolle piiriin salin keskelle. Piirissä istuen keskusteltiin keinoista poistaa yksinäisyyttä. Lapset miettivät yhden asian, joka auttaa heitä kun he kokevat itsensä yksinäiseksi. Tämä sana kirjoitettiin kaverin selkään kirjain kerrallaan. Sermikankaan taakse kutsuttiin yksi lapsi esittämään yksinäiseksi itseään tuntevaa lasta tyhjällä koulun pihalla. Lapset kertoivat ehdotuksiaan, miten yksinäiseksi itsensä tuntevan lapsen yksinäisyyttä voisi helpottaa. He pääsivät kokeilemaan varjoteatteria menemällä yksinäisen lapsen luo kokeilemaan toimiiko heidän ehdottamansa keino. Ja toimivathan ne!

Kolmas ja viimeinen avain oli Mustalla aukolla. Lapsien ja astrorikosetsivien tehtävänä oli samaistua avaruuden kammottavimpaan oloon käyttäen apunaan peilisoluja. Peilisolujen avulla voimme matkia sitä mitä toinen tekee ja sitä mitä toinen mahdollisesti tuntee. Musta aukko opetti lapsille tanssin, johon kuului myös Mustan aukon rap. Suoritettuaan tehtävän Musta aukko luovutti lapsille viimeisen puuttuvan avaimen. Kun kolmas ja viimeinen avain oli saatu, myös kirja avautui ja pelaajat tapasivat taas varjokankaalla tytön ja kirjasta näin vapautuneen Kuun. Palkinnoksi avusta tyttö kertoi katsojille oman suosikkitarinansa - tarinan maailmankaikkeuden synnystä. Tämä tarina kuultiin nauhalta Kosmon ja tytön kertomana. Astrorikosetsivät havainnollistivat tarinaa näyttämöllä.

Kuva 4. Viimeinen suurmestari oli Musta aukko. (Kuvaaja: Eino Saari)

3. ROOLINI KUN KUU KATOSI -ESITYKSESSÄ

Roolini Kun Kuu katosi -esityksessä jakautui kolmeen osaan: esiintymiseen, äänisuunnittelun ja työpajan suunnitteluun sekä toteuttamiseen. Työryhmän osallistava työskentelytapa mahdollisti moninaiset roolit sekä yhteisen suunnittelun myös vastuualueiden sisällä.

3.1. Esiintyminen

Kun kuu katosi -esityksen esiintyjäntyö jakautui kahtaalle. Toisaalta näyttelimme hyvin selkeitä rooli-hahmoja, toisaalta esiinnyimme lapsille lähes omana itsenämme. Yksi rooleistani oli astrorikosetsivä Joe, joka johdattelee lapsia yhdessä muiden astrorikosetsivien kanssa selvittämään kadonneen Kuun arvoitusta. Astrorikosetsiväni oli hyvin lähellä omaa persoonaani. Astrorikosetsivät olivat ikään kuin oppaita pelin keskellä.

Toisena roolinani oli esittää Rouva Entropiaa, "avaruuden laitossiivoojaa", joka aiheuttaa kaaosta. Hän oli kultaiseen viittaun, kultaiseen kypärään ja uimalaseihin puettu laitossiivooja, joka saapui tilaan isolla energialla sähköyvän mopin ja roskakorin kanssa. Rouva Entropia puhui itse keksimääni kieltä, jota vain toiset astrorikosetsivät ymmärsivät. Rouva Entropian esittäminen sisälsi paljon vapauksia ja siinä sai hullutella.

Kolmas roolini oli esittää tyttöä varjokuvana esityksen alussa sekä loppupuolella. Varjonäyttelemine oli minulle uutta ja vaati paljon harjoittelemista. Harjoittelimme esimerkiksi sitä, miten ihmishahmon tulee olla suhteessa kankaaseen ja valoon. Tarinan kannalta oleelliset asiat tuli kertoa mahdollisimman tarkoin liikkein rauhallisesti ja turhaa liikehdintää välttäm. Varjonäyttelemine vaati hyvää yhteispeliä valon operoijan kanssa ja se osoittautui tarkkuutta ja ennakkosuunnittelua vaativaksi esiintyjäntyöksi.

Kaikki roolit vaativat hyvää kontaktia itsen ja toisiin. Osallistavassa lasten esityksessä langat oli oltava hyvin esiintyjien käsissä. Samaan aikaan oli uskaltauduttava heittäytyä "ei tietämisen" -tilaan. Esitys sisälsi paljon lasten osallistumista ja heidän ideoitaan. Esitys nostatti lapsissa myös tunteita. Yhdessä esityksessä eräs lapsi esimerkiksi pelkäsi Mustaa aukkoa niin paljon, että hän pujahti tuolin taakse piiloon. Vaati hyvää tilanteen lukutaitoa ja läsnäoloa ottaa tällainen tilanne huomioon. Tilanne ratkesi tällä kertaa niin, että opettajan tukemana hän uskalsi kohdata Mustan aukon yhdessä muiden lasten kanssa. Astrorikosetsivän roolissa valitsin juuri hänet hakemaan kanssani viimeisen avaimen Mustalta aukolta. Nämä ovat isoja hetkiä, kun lapsi ylittää turvallisesti itsensä! Ajattelen, että esiintyjänä minun on olennaista pyrkiä muodostamaan lapseen hyvä kontakti ja luoda luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri. Esiintyminen tämän kaltaisessa esityksessä ei ole pelkästään näyttelemistä, vaan myös pedagogiset taidot ovat tärkeässä roolissa.

3.2. Äänisuunnittelu

Musiikillinen ja äänisuunnitteluun liittyvä vastuu jakautui minun ja Juho Hannikaisen välillä. Pohdimme alusta asti esityksen äänimaisemaa yhdessä. Syntetisaattorit, erilaiset tuulet ja kaiut tuntuivat heti assosiatiivisesti oikealta suunnalta. Teimme prosessin aluksi kokeiluja kosketinsoittimilla ja Garage band -ohjelmaa apuna käyttäen. Kokeilimme myös ihmisäänellä tehtäviä äänimaisemia ja sävelsimme leikkisän laulun atomeista. Kuitenkin vasta esityksen valmistumisen loppumetreillä teimme selkeän työnjaon siitä, kumpi säveltää minkäkin äänimaiseman.

Esityksen musiikillinen kuljetus muodostui seuraavanlaiseksi:

I PROLOGI: TYTTÖ JA KUU

- musiikki, kun katsojat tulevat tilaan
- tarinan tausta + Tyttö ja Kuu laulu **

II KOSMO JA ASTRORIKOSETSIVÄT

- päämaja 1 / ambient

III ROUVA ENTROPIA

- Entropian avaruustekno
- avainmusiikki (kun avain saadaan)

IV PIMEÄ ENERGIA

- päämaja 2 / variaatio
- tutkimuksia pimeässä energiassa / avaruustuuli **
- laulu yksinäisyyden voittamiseksi / sopraanosaksofoni
- avainmusiikki

V MUSTA AUKKO

- päämaja 3 / variaatio
- musta aukko saapuu / kutsuääni **
- mustan aukon tausta / painostava loop**
- mustan aukon rap / tanssi
- avainmusiikki -> kirja aukeaa

VII EPILOGI: MAAILMANKAIKKEUDEN SYNTY

- alun Tytön laulu toistuu, pelkkä piano
- maailmankaikeuden synnyn tausta, tekstiä myötäillen **

Olin joko suunnitteluvastuussa tai toisena suunnittelijana kaikissa tähdellä merkityissä kohdissa.

Esitys sisälsi yhden laulettua kappaletta, Tyttö ja Kuu, jonka sävelsimme yhdessä. Juho sävelsi harmonian ja minä melodian. Eino kirjoitti tekstin. Laulun instrumentaatioksi valikoitui minipiano ja laulu. Ajatuksena instrumentaation taustalla oli satumaisuus, iltasatunomainen tunnelma. Juho nauhoitti piano-osuuden omassa kotistudiossaan ja minä lauluraidan omassani.

Äänisuunnittelu kulki läpi koko esityksen. Tilassa soi päämajan äänimaisema jo heti kun lapset tulevat esitystilaan. Viimeinen ääniraita loppui vasta juuri ennen loppukumarruksia. Äänellä oli siis merkittävä rooli esityksen tunnelmien luojana. Äänisuunnittelu oli funktionaalista eli tarpeeseen tehtyä. Yhtään kohtausta ei luotu aiemmin suunnitellun ääniraidan ympärille, vaan ääni suunniteltiin aina kohtauksen tarpeisiin.

Esitystila loi omat reunaehdot äänen suunnittelulle. Koska esitystilamme oli iso ja tilaa käytettiin niin kokonaisvaltaisesti, tarvitsimme useita äänilähteitä. Yhdet kaiuttimet sijoitettiin esitystilan kattoon, ja yhden kaiutinparin sijoitimme ison varjokankaan taakse. Enemmänkin äänilähteitä olisi voinut olla, mutta tekniset rajoitteet tilassa tulivat vastaan. Joitain äänistä ajettiin ulos pelkästään katosta, joitain kankaan takaa. Ja kun tarvitsimme paljon ääntä koko tilaan, käytimme näitä kaikkia.

Suunnittelutyö jakautui kohdallani toisaalta Garage Band -ohjelmasta löytyvillä äänillä sävellettyihin äänimaisemiin ja toisaalta valmiiden äänitehosteiden muokkaukseen. Esimerkiksi toisen suurmestarin, Pimeän energian, aikana kohtaukseen tarvittiin tuulen ääntä. Etsin netistä löytyvistä ilmaisista äänitiedostoista minua miellyttävän tuulen ääneen, jonka vein Garage Band -ohjelmaan muokattavaksi. Lisäksi lisäsin kohtauksen ääniraitaan kohinaa ja kaikua. Tarkoituksena oli luoda kohtauksen ja yhteisen työskentelyn alle avaruudellinen tunnelma, joka ei kuitenkaan olisi liian suuressa roolissa keskustelujen alla. Ajattelin äänimaiseman kuvaavan avaruustuulta, tietenkään tietämättä miltä se oikeasti kuulostaa, tai kuulostaako milloin. Mutta oman työskentelyn aiheena ja otsikkona se toimi hyvin. Mustan aukon ääniraitaa työstäessäni taas ajattelin painostavaa tunnelmaa, jännitystä. Löydettyäni minua miellyttävän syntetisaattorisoundin, lähdin muodostamaan painostavaa, toistuvaa loopia.

Esitys sisälsi yhden sopraanosaksofonilla soitetun livepätkän toisen suurmestarin kohtauksen päätteeksi Juhon soittamana. Muuten kaikki äänimaisemat tulivat nauhalta.

3.3. Työpaja

Marraskuussa 2017 pidimme Hemmo Kauppinen kanssa kaksi työpajaa osana esityksen tekoprosessia. Suunnittelimme työpajakokonaisuuden, joka sisälsi lyhyen esittelyn varjoteatterista, omien varjonukkien ja esityksen valmistamisen otsikolla ”Tyttö ja Kuu” sekä äänien lisäämisen osaksi esitystä. Työpajat pidettiin Hyrynsalmella alakoulussa yhdelle 3. luokalle ja yhdelle 5. luokalle. Yksi työpaja kesti 2 x 45 min.

Työpajan aluksi kerroimme varjoteatterista ja esittelimme työvälineet. Toimme mukana pienen pöydälle asetettavan kankaan, lampun ja esimerkinukkeja. Pystyimme näin näyttämään lapsille, miten varjoteatteria yksinkertaisimmillaan pystytään luokkaympäristössä tekemään. Varjoteatterityöpajan yhtenä tavoitteena oli esitellä helppo ja halpa tapa elävöittää opiskelua, oppimista ja tarinankerontaa taiteen keinoin. Toimme lisäksi mukana soittimia: ukulelen, äänimaljan, kellopelin, marakassin ja tamburiiniin. Lisäksi mukana oli tietokone ja pieni bluetooth-kaiutin, jolla pystyimme tarvittaessa soittamaan valmiita kappaleita koneelta tai käyttämään Garage Band -ohjelmaa. Lapset kokeilivat minkälaisia ääniä he saivat soittimista. Samalla he oppivat soitinten nimet.

Kuva 5. Työpajassa käytettyjä soittimia. (Kuvaaja: Sara Saxholm)

Lapset innostuivat tekemisestä alusta alkaen. He saivat itse keksiä tarinat pienryhmissä ja he myös valmistivat tarinassa tarvittavat nuket. Askarteleminen oli selvästi mieluisaa puuhaa niin kolmas- kuin viidesluokkalaisista. Työpajaan käytetty aika jakautui niin, että ensimmäinen 45 min. kului ohjeistuksessa ja askartelussa. Osa ehti aloittaa myös tarinan suunnittelun jo tässä vaiheessa. Lyhyen tauon

jälkeen ryhmät suunnittelivat tarinansa loppuun. Kun nuket ja tarina olivat valmiit, ryhmät tulivat luokseni valitsemaan esityksessä käytettäviä soittimia.

Joillain oli selvä suunnitelma siitä, miten ääni rytmittäisi esitystä, toiset tarvitsivat enemmän ohjausta. Kannustin heitä valitsemaan ainakin yhden soittimen, joka kuvaisi joko jotain roolihenkilöä tai esityksen tapahtumaa. Osa ryhmistä halusi hoitaa myös äänet itse esityksen aikana ja osaa autoin.

Kuva 6. Työpajan satoa. (Kuvaaja: Sara Saxholm)

4. POHDINTA

Kun Kuu katosi -esityksen tekoprosessi ei ollut erityisen jouheva tai nopea, vaan se jakautui pitkälle ajalle. Harjoitukset alkoivat kevättalvella 2017, ja esityksen ensi-ilta oli vasta helmikuussa 2018. Emme tokikaan työstäneet esitystä koko tätä aikaa, mutta prosessina se jakautui aika pitkälle ajalle. Harjoitustilanteessa huomasimme usein keskustellevamme enemmän kuin harjoittelevamme näyttämötoimintaa. Esitykselle asetettiin useampi ensi-iltapäivä, mutta aina jouduimme syystä tai toisesta siirtämään sitä. Esitys ei vain tullut valmiiksi tai kokonaisuuden suhteen oli muita haasteita. Omat haasteensa tekoprosessiin asetti esimerkiksi se, ettemme päässeet varsinaiseen esitystilaan harjoittelemaan kuin vasta ihan loppuvaiheessa. Tilan käyttö ja sen tekniset mahdollisuudet olivat käytössämme vasta tammikuun puolella 2018. Aihevalinta sekä itsellemme asettamamme tavoitteet eivät päästäneet meitä helpolla. Kesti hyvän aikaa ennen kuin esitys löysi muotonsa ja rajasimme aiheita riittävästi.

Prosessi sisälsi paljon joutokäyntiä. Olen henkilökohtaisesti silti tyytyväinen, ettei esitystä synnytetty liian tiukassa aikataulussa. Teimme töitä rauhassa, pienissä jaksoissa ja esityksen idea sai muhia riittävästi. Koen, että olimme tämän esityksen kanssa uuden poikkitaiteellisen muodon äärellä ja työskentelimme eri tavalla mihin olimme tekijöinä tottuneet.

Kuhunkin esitykseen mahtui kerralla kaksi luokkaa. Osa esityksestä esitettiin vain yhdelle luokalle. Jokaisen esityksen jälkeen lähetimme luokan opettajalle Rouva Entropian kanssa otetun selfien sekä palautekyselyn. Palautekyselyssä kysyimme mitkä asiat esityksestä olivat jääneet mieleen ja minkälaista keskustelua ne aiheuttivat. Kysyimme myös olivatko esityksen tehtävät sopivia kyseiselle ikäryhmälle. Opettajilta saamamme palautteen mukaan he kokivat, että olimme valinneet esitykselle juuri oikean kohdeyleisön. Avaruuden teemat ja yksinäisyys puhuttivat alakoululaisia. Esitys oli herättänyt koulussa keskustelua. Opettajat ja oppilaat olivat olleet erityisen innostuneita osallisuuden määrästä ja myös hahmojen hauskuutta keuhuttiin. Eräs opettaja kirjoitti palautteessaan seuraavaa: "Oppilaiden kasvoista paistoi innostus, kiinnostus ja pohdinta. Hyvä kun annoitte paljon aikaa ja hiljaisuutta omille pohdinnoille esim. yksinäisyyden teemasta. Aikuisellekin hyvä ja pohdintaa herättävä. Eniten nautin oppilaiden tarkkailemisesta." Koen, että työryhmämme asettamat taiteelliset sekä pedagogiset tavoitteet siis toteutuivat hyvin.

Prosessin aikana valmistamamme työpajakokonaisuus jäi osaksi Vaara-kollektiivin ohjelmistoa. On siis mahdollista, että pidän niitä myös tulevaisuudessa. Voin vaihtaa aiheita työpajan rakenteen sisällä niin halutessani ja muokata sisältöä muutenkin kunkin ryhmän tarpeiden mukaan. Jatkossa vastaan itse myös työpajojen tuottamisesta ja myymisestä.

Kollektiivimme toimintatapana on, että oman roolinsa produktioissa saa valita hyvin pitkälle itse. Jokainen produktio määrittelee toimintakulttuurinsa. Kun Kuu katosi -esitys tarjosi minulle mahdollisuuden kokeilla uusia rooleja produktion sisällä. Aiemmin olen vastannut yhtä aikaa esimerkiksi tuotannosta ja ohjaamisesta tai tuotannosta ja esiintymisestä. Äänisuunnittelu on minulle luonteva uusi osa-alue esittävän taiteen sisällä. Työnjako kahden äänisuunnittelijan kesken onnistui vaivattomasti. Toki asiaan vaikuttaa, että olemme työskennelleet paljon yhdessä ennenkin ja pystyimme tekemään sävellystyömme luottaen että toinen hoitaa osuutensa ja tekemisemme on linjassa esityksen kanssa. Prosessi opetti minulle lisää äänisuunnittelusta, ja uskon että jatkan äänisuunnittelun parissa jollain tavalla myös tulevaisuudessa. Se edellyttää minulta kuitenkin erilaisten laitteiden ja ohjelmien vieläkin parempaa haltuun ottoa ja musiikillisen osaamisen kehittämistä.

Henkilökohtaisesti olin tässä esitystaideprosessissa jonkin uuden äärellä. Olen tehnyt koko tähänastisen työurani esitystaiteen parissa esiintyen, tuottaen ja ohjaten. Musiikkipedagogin opinnot ovat tuoneet taiteen tekemiseen vahvan pedagogisen näkökulman. Haluan ajatella katsojan töissäni enemmän kokijana kuin taideteoksen passiivisena vastaanottajana. Varsinkin lapsille tehtäessä koen erityisen tärkeäksi. Koen, että esiintyjyyteni asettui tässä kontekstissa levolliselle, kohtaavalle alueelle. Keskiössä ei ollut näyttelemineen vaan luottamuksellinen suhde osallistuvan katsojan kanssa.

LÄHTEET

Aaltonen, H. (toim.) 2002. Näkökulmia nukketeatteriin - ajatuksia ja kokemuksia teatterinuken pedagogisesta käytöstä. Turku: Turun kaupungin painatusosasto.

Huhtala, K. 2016. Pelillistämisen aakkoset. Viitattu 30.3.2018.

Saatavilla: https://www.marmai.fi/kumppaniblogit/nordic_morning/pelillistamisen-aakkoset-6295363

Koskenniemi, P. 2007. Osallistava teatteri Devising ja muita merkillisyyksiä. Opintokeskus Kansalaisfoorumi.

Saari, E. 2001. Nukketeatterin taikaa. Nukketeatteri-ilmaisun mahdollisuuden lasten ja nuorten parissa. Helsinki: Timeprint Oy.

Soidinsalo, H. (toim.) 2014. Ääneen ajateltua. Kirjoituksia äänestä, esityksestä ja niiden kohtaamisesta. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. Helsinki: Edita Prima Oy.

LIITE 1

I TYTTÖ JA KUU

Varjotyttö ilmestyy. Kertoja on voice over.

KERTOJA / KOSMO

Olipa kerran... olipa kerran pieni, yksinäinen, kultainen tyttö. Ei ollut tytöllä isää, ei äitiä. Iltaisin tyttö kapusi pikkuruisen kotinsa ainoan ikkunan ääreen ja suuntasi katseensa öiselle taivaalle. Joka ilta tytöllä oli tapana kirjoittaa jokin kysymys kalleimpaan aarteeseensa, yönsiniseen Kysymysten kirjaan.

Tyttö selailee kysymysten kirjaa ja laulaa:

Mitä muistat, mistä uneksit, Kuu?

Kelle surus uskot, duu-du-duu?

Miten ensimmäinen lintu oppi lentämään?

Miten pienokaistaan hellii tähti elämään?

Mitä säikyt, miksi väriset, Kuu?

Mihin syliin pääsi painautuu?

Miten vääjäämätön on perhosen kohtalo?

Miten lohdullinen hyvän unen kainalo?

KERTOJA

Tyttö kirjoitti, ja Kuu kuunteli. Kuu toi tytölle lohtua.

Laulu jatkuu hyräilynä, kunnes.

Kunnes eräänä iltana Kuu – laskeutui alas taivaalta, loikkasi Kysymysten kirjaan – ja katosi!

Muutos musiikissa. Kuu katoaa. Tyttö hätääntyy. On ymmällään. Pyytää katseellaan apua.

Täysin hiljaista.

Pimenee.

II KOSMO JA ASTRORIKOSETSIVÄT

Muutos musiikissa. Varjokangas käännetään. Esiintyjät ilmestyvät kankaiden takaa kultaan verhoiltuina astro-rikosetsivinä. Viittovat katsojat salin laidoille istumaan.

Tutkivat tilaa astrorikosetsivien elkein.

Esittelevät Kysymysten kirjaa katsojille. Kosmo (Voice over) puhuttelee yleisöä.

KOSMO:

Tervehdys ystäväni!

Minä olen Kosmo, Linnunradan astrorikosetsivien (*nyökkäävät*) ylikomisario. Toimin oppaanne.

Tehtävänne on auttaa tyttöä ja ratkaista kadonneen Kuun arvoitus.

Katsokaapa kankaalle.

Kankaalle ilmestyy kolme yksinäisyyden avainta.

Nämä ovat tytön yksinäisyyden avaimia. Kysymysten kirja on lukittu niillä.

Ratkaistaksenne kadonneen Kuun arvoituksen teidän tulee löytää jokainen avaimista.

Yksi avaimista jää kankaalle, muut katoavat.

Astrorikosetsivämme - Joe - George - ja Kirk - ovat juuri saaneet selville, että avaimet ovat kolmen yksinäisyyden suurmestarin hallussa.

Astrorikosetsivä 2 poistuu päämajasta.

Ensimmäinen suurmestareista on rouva Entropia - nainen, joka vihaa järjestystä.

Teidän on saatava avain häneltä. Mutta miten houkutella rouva Entropia paikalle?

VII EPILOGI: MAAILMANKAIKKEUDEN SYNTY

Palkintojakso. Tyttö asettaa pienen varjotytön, varjokirjan ja varjokuun omalle pikkukankaalleen näkyviin.

Diskopallo valaisee tila-avaruuden.

Maailmankaikkeuden synty esitetään astrorikosetsivien toimesta. Käytetään hedelmiä luomaan mittasuhteita. Piirroheitin kankaalle muodostuu ääretön merkki. Tarina voice overina tytön ja Kosmon kertomana.

KOSMO

Sadantuhannen vuoden ajan ihmiset ovat katselleet yötaivaalle, miettineet elämänsä tarkoitusta ja ihmetelleet noita upeita valopisteitä.

TYTTÖ

Mitä ne ovat? Mistä ne on tehty? Kuinka ne päätyivät sinne?

LIITE 2

Tyttö ja Kuu

Kun Kuu katosi - esityksestä

Saari

Hannikainen, Saxholm

$\text{♩} = 65$
Balladi

Fmaj9

D7/F#

Mi-tä muis-tat, mis-tä u-nek-sit Kuu. Kel-le su-rus us-kot duu du du duu. Mi-ten

5 Gm7 Am7 Bbmaj7 C7

en-sim-mäi-nen lin-tu op-pi len-tä mään? Mi-ten pie-no-kai-sta hel-lii-täh-ti e-lä-mään. Mi-tä

9 Fmaj9 D7/F#

säi-kyt, mik-si vä-ri-set Kuu? Mi-hin sy-liin pää-si pai-nau-tuu? Mi-ten

13 Gm7 Am7 Bbmaj7 C7

väl-jää-mä-tön on per-ho-sen koh-ta-lo? Mi-ten loh-dul-li-nen hy-vän u-nen kai-na-lo.

LIITE 3

VARJOTEATTERITYÖPAJA kooste koululle

Hyrnsalmi 21.11.2017 9-14

Ohjaajat: Hemmo Kauppinen ja Sara Saxholm / Vaara-kollektiivi

Sara Saxholm p. 041 459 8940 / sara.saxholm@gmail.com

2 x 45 min. 3. luokka

2 x 45 min. 5. luokka

AIHE:

Varjoteatterityöpaja joka on osa Vaara-kollektiivin tulevan esityksen "Kun kuu katosi" (työnimi) valmistumisprosessia. www.vaarakollektiivi.fi

Tutustumme varjoteatteriin valmistamalla pienryhmissä yksinkertaiset varjonuket. Käsikirjoitamme hahmoille avaruusseikkailun ja valmistamme tarinasta varjoteatteriesityksen. Lisäksi toteutamme eri soittimilla äänimaiseman osaksi esitystä.

TILA:

Oma luokka -> pulpetteja järjestellään tarvittaessa

MATERIAALIPYYNTÖ KOULULTA:

*Paksumpaa paperia / kartonkia, *Saksia / mattoveitsiä, *Kyniä, *Liimaa, *Teippiä, *Askartelussa käytettäviä ohuita min 20 cm puutikkuja

*Ohjaajat tuovat mukanaan varjoteatterikankaan ja lampun sekä erilaisia soittimia.

AIKATAULU

Alustus Varjoteatterista ja tehtävänanto / 15–20 min.

- mitä on varjoteatteri
- miten välineitä käytetään
- ääni osana esitystä
- mitä tänään tehdään & ryhmäjako

Askartelu / 30 min.

- nukkien valmistus
- tarinan keksiminen

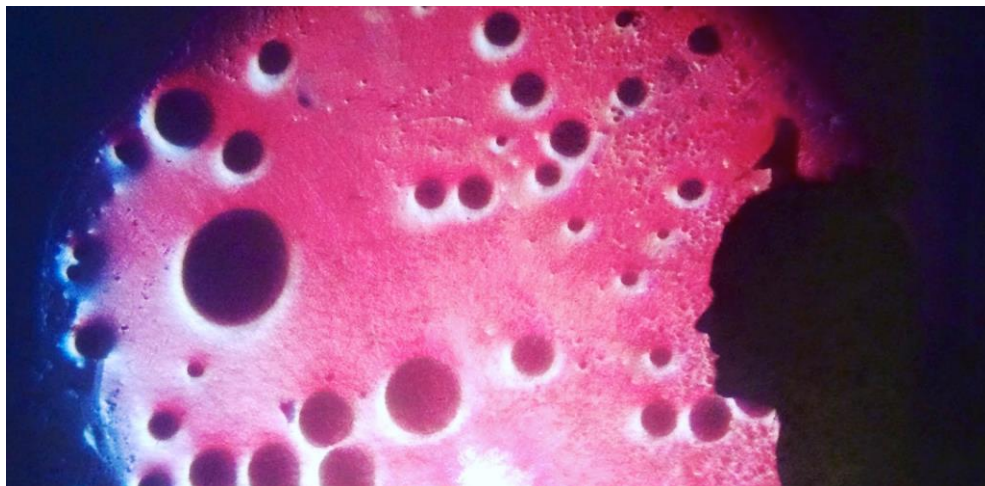
Tauko / 15 min.

Viimeistellään esitykset / 5-10 min. / Esitetään esitykset / 30 min. / lyhyt purku & tilan siivous

www.vaarakollektiivi.fi

LIITE 4

KUN KUU KATOSI

Olipa kerran pieni, yksinäinen, kultainen tyttö. Ei ollut tytöllä isää, ei äitiä. Iltaisin tyttö asettui pikkuruisen kotinsa ainoan ikkunan ääreen ja suuntasi katseensa öiselle taivaalle. Joka ilta hän kirjoitti suureen siniseen Kysymysten kirjaan yhden mieltään askarruttavan kysymyksen. Tyttö kirjoitti. Ja Kuu kuunteli. Kuu toi tytölle lohtua. Kunnes eräänä iltana – Kuu katosi.

Kun Kuu katosi on varjoteatteria, tähtitiedettä ja peliä yhdistelevä, jännittävä ja riemastuttava teatterielämys 3-5-luokkalaisille lapsille.

Yhdessä Vaara-kollektiivin astrorikosetsivien kanssa katsojat pääsevät ratkomaan kadonneen Kuun sekä yksinäisyyden avainten arvoitusta. Pelin aikana tutustutaan myös mm. maailmankaikkeuden syntyyn sekä pimeän energian ja entropian käsitteisiin.

Työryhmä:

Teksti ja ohjaus: Eino Saari

Visualisointi: Soile Savela

Musiikki ja äänisuunnittelu: Juho Hannikainen ja Sara Saxholm

Valot: Tuomas Laitinen

Näyttämöllä: Juho Hannikainen, Hemmo Kauppinen ja Sara Saxholm

Tuotanto: Vaara-kollektiivi 2018